

čierny	108
čistý	99
oheň	97
jasný	82
blesk	60
krvavý	58
zelený	49
červený	46
modrý	43
tieň	40
ružový	35
farba	35
temný	33
bledý	32
nebeský	32
sivý	27
žltý	22
belasý	20
blankyt	17
svetlý	16
strieborný	14

Literatúra

- MISTRÍK, J.: Frekvencia slov v slovenčine. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969.
 PIŠŤ, M. a kol.: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava, Obzor 1984.
 TĚŠITĚLOVÁ, M.: O básnickém jazyce z hlediska statistického. Slovo a slovesnost, 29, 1968, s. 362 – 368.
 BRIÁŇ, R.: Bohuslav Tablic (1769–1832). Život a dielo. Bratislava, Veda 1974.
 ŠTRAUS, F.: Strofa a metrum v poézii P. J. Šafárika. In: Štúdie o slovenskom verši. Bratislava, Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie 1989, s. 93–112.

Z historickej metrologie

Alexandra Rajčanová

Jazykovedný ústav L. Štura SAV, Bratislava

Názvy merných jednotiek tvoria pomerne početnú skupinu v historickom lexikálnom systéme slovenčiny. Porovnanie s dnes platnými a používanými mernými jednotkami však ukazuje výrazný kvantitatívny úbytok slovných zásob tohto typu. Veľká variabilita v minulosti bola spôsobená predovšetkým tým, že i napriek rozličným kodifikačným snahám až do roku 1876 v Uhor-

sku neexistovala všeobecne platná metrologická sústava, ktorá by zjednocovala miery a jednotky hmotnosti, a teda aj ich názvoslovie.

Z hľadiska sledovanej lexiky za nasýtený textový materiál môžeme považovať písomnosti s lekársko-liečiteľskou tematikou. Zväčša boli určené pre potreby ľudového liečiteľstva a svojpomocnú domácu výrobu liečiv. Obsahujú preto pomerne presné receptúry na ich prípravu, bohaté nielen na botanickú terminológiu, ale i na názvoslovie metrologie.

Vo všeobecnosti môžeme lexiku vyjadrujúcu miery a jednotky hmotnosti rozdeliť na báze protipólu presnosti a nepresnosti, resp. približnosti na dve rámcové skupiny, teda na vyjadrenia:

1. presné – štandardizované
2. približné – komparatívno-opisné

Prvú skupinu tvoria jednotky hmotnosti a obsahovej miery, ktoré vieme presne číselne vyjadriť pomocou dnešnej metrologickej sústavy (v gramoch a litroch). Ide zväčša o miery a váhy iných sústav, ako je sústava desiatková. Presnej definícii a klasifikácii tejto metrologickej terminológie sa vo svojej štúdiu venovali autorky M. Majtánová a J. Skladaná, ktoré štandardizované vyjadrenia množstva rozčlenili na základe funkčnosti na a) váhové jednotky – funt, libra, uncia, lôt, kvintlík, škrupul, granum a b) duté miery – okov, pinta, holba, miera, žajdel/žajdlík, verdúnok, rumplík (Majtánová – Skladaná, 1965). Frekvencia vyjadrovania kvantitatívneho zastúpenia potrebných prípravkov pomocou uvádzaných jednotiek je v receptároch a lekársko-liečiteľských rukopisoch veľmi vysoká (hoci pri jednotlivých názvoch rôzna), čo vyplýva zo samotného určenia týchto písomností. Je pochopiteľné, že presnosť tu vystupuje do popredia ako typický a charakteristický príznak analyzovaného žánru.

Druhú skupinu predstavuje lexika, ktorá iba supluje metrologické jednotky. Vyjadrenie sa tu realizuje na základe porovnania a často formou širokého opisu, pričom popri ustálených lexikálnych spojeniach často nájdeme i situačné opisy a prirovnania. K metrologickej lexike radíme však iba lexikálne spojenia, ktoré sú charakteristické svojou ustálenosťou. Stupeň presnosti merania je tu nižší, predpoklad vzniku možných rozdielov a diferencií u rôznych používateľov narastá. Preto lexiku tejto skupiny charakterizujeme ako približne, relatívne vyjadrujúcu miery a jednotky hmotnosti.

V rámci komparatívno-opisného vyjadrenia, rovnako ako pri štandardizovanom vyjadrení, môžeme uvažovať o dvoch funkčných podskupinách – o obsahových, t. j. dutých mierach a o hmotnostných jednotkách, hoci ich klasifikácia a diferenciácia už nie je taká jednoznačná ako pri štandardných metrologických jednotkách. Rozsah spomínaných podskupín nie je rovnaký. Určovanie obsahových mier je podstatne jednoduchšie, než presné určovanie hmotnosti. I kvantita sypkých látok sa vyjadrovala častejšie v obsahových mierach ako v mierach hmotnostných. Väčšina sledovaných jednotiek preto vyjadruje práve obsahové miery. Im sa budeme venovať v nasledujúcej časti príspevku.

Obsahové miery (duté). Najfrekvencovanejší spôsob určovania obsahových mier sa realizoval, a dodnes sa vlastne v zdokonalenej forme stále